

Előszó

Békés Pál három évtizedes gyermekírói munkásságával a magyar nyelvű gyermekirodalom megkerülhetetlen alakja. Meséivel, meseregényeivel és színdarabjaival nemcsak a nagyközönség, hanem a szűkebb szakma elismerését is hamar kivívta. Munkái sokszínűségüknél és poétikai innovációiknál fogva – mint amilyen az ironikus közlésmód, az abszurd történetvezetés és a kreatív nyelvhasználat – kivételes alkotásokként emelkednek ki a korabeli gyerekkönyvkiadatlóból. Mégis (vagy éppen ezért?), mai (újra)olvasóként pontosan ezt a „békéspáli” stílust érezzük jellemzőnek, ha a magyar gyerekkönyvkiadásnak a nyolcvanas évektől a kétezres évek elejéig tartó időszakára gondolunk. Ennek számos oka van, például az, hogy a szerző jó érzékkel tapintott rá munkáiban a fridsiderszocializmus korhangulatára: a paneltelepek magányos egyformaságára, a bürokrácia mindenhol jelenlévő nyúlványaira vagy akár a televízió befolyásának rohamos növekedésére. A késő kádárizmus korszellemé láthatóan annak negatív tényezőivel is jelen van, mégsem hat kiábrándítóan Békés Pál gyerekirodalmi szövegüniverzuma. És ez az „ellenerő” a gyermeki nézőpontban rejlik. Mert mi más képes újra összehozni a lakótelepi panellakásokba szanált királyi udvartartás tagjait, mint egy hétéves kislány vágyakozása a csodára, a kalandra, a próbatételre? Az, hogy többre vágyik, mint azok a felnőttek, akiket a krimi, és azok a kortársai, akiket az esti mese lánccol a tévé elé. Az, hogy olyan saját mesét akar, „amiben benne lehet lakni”. Éliás Tóbiás szemszögéből a meseregény tétje nem is Lanolin királylány megmentése és a Csikorgó Csőkorgó „legyőzése” (vagyis a tradicionális varázsmese szüzésje szerinti megoldás beteljesítése), hanem az, sikerül-e a fantáziát még az unalmas hétköznapokban, kietlen helyszíneken és varázstalan időkben is segítségül hívni. Ezért lehet *A kéthalkézes varázsló* nemcsak a hetvenes-nyolcvanas évek lakótelepi gyerekeinek és felnőttjeinek, hanem mindannyiunknak a története.

Ahogy a kötetben szereplő írások mutatják, Békés Pál gyerekirodalmi munkássága ma is számos, ráadásul nem kizárólag a gyerekirodalom-tudomány perspektíva felől közelítő kutatót foglalkoztat. Utóbbi jelenség háttérben

részben a korábban már említett magasfokú referencialitás, a fantasztikumnak valóságközeli motívumokkal történő vegyítése áll. Kérésünkre a kötet szövegei elsősorban Békés Pál legelső, 1983-ban megjelent meseregénye, *A kétkézese varázsló* kontextusában íródtak, de a gyerekkötet más-más aspektusaival számot vető tanulmányokat – akár lineárisan, akár véletlenszerű sorrendben – összeolvasva, az elmúlt évtizedekben Magyarországon is egyre relevánsabbá váló kultúratudományos megközelítés rajzolódik ki. Ennek keretében gyűjtöttük csokorba azokat a munkákat, amelyek szerzői a hagyományos irodalomelmélet, irodalomtörténet vagy az irodalomtudomány metodikájára erősen építő gyermekirodalom-tudomány eszköztárával felszerelve dolgozták fel Békés Pál meseregényét, illetve az építészet, a térpoétika, a meseterápia és az iskolai kánon felől közelítettek az életműhöz. Kérchy Anna tanulmánya a mágikus realista multifokalizáció poétikai jegyeinek elemzésén keresztül mutat fel olyan olvasási lehetőségeket, amelyek *A kétkézese varázslót* egészen új fénytörésbe helyezik. A magyarországi gyerekirodalom-kutatás „régis adósságát” törleszti Sára-Csombor Rita és Szilágyi Zsófia közösen jegyzett, Reményi József Tamás emlékének szentelt tanulmánya. Az írói életmű felnőtteknek és gyermekeknek szánt darbjait koherens egységnek tekintik, tehát kutatási eredményeik (amelyek többek között a művek mitikusságának feltérképezésére és recepciótörténetére irányulnak) éppen ebből az innovatív korpuszkezelési módból következnek. Békés Pál szövegvilágának egyik szembeötlő sajátossága a terek, helyszínek cselekményalakító ereje, így nem véletlen, hogy tanulmánykötetünkben egy egész blokk foglalkozik a térkonstrukció-térhasználat kérdéskörével. Váraljai Anna a szocialista építészeti jellegzetes kulisszáinak, azaz a lakótelepeknek, paneltömböknek és „szocmodern” játszótereknek az alakulástörténetét vázolja fel, ezzel fontos elméleti háttérrel szolgáltatta a szocialista gyerekirodalom termégmentési játékszabályainak megértéséhez. Sára-Csombor Rita az urbánus terek reprezentációját, valamint a gangos bérházhoz és a lakótelephez mint téregyütteshez kötődő érzelmi hangoltságot vizsgálja az életmű vonatkozó darabjaiban. Hermann Zoltán történeti áttekintése nemcsak az 1980-as évek gyerekirodalmi alkotásait, hanem azok adaptációit is érinti. Tanulmányának fókuszában a korszak gyerekkönyveinek mediális közege és a vizsgált munkák által reprezentált médiumok állnak. A kötet *A kétkézese varázsló* szereplőit központba helyező írásokkal folytatódik: Kaiser Zsanett egy (eredetileg) varázsmesei karakter, a varázsló történeti alakváltozatainak ered nyomába, és mutatja fel reprezentációinak sokrétűségét a gyerekirodalomban. Szilágyi Zsófia tanulmánya az ügyet-

len, évfolyamutolsó Fitzhuber Dongót a magyar irodalmi kánonban szereplő peremfigurával, a bukott diákkal hozza izgalmas összefüggésbe. *A kétbalkezes varázsló* meseterápiás lehetőségeiről számol be Papp Melinda, aki ezáltal a meseregényt főként annak recepciója s a két főszereplő kínálta azonosulási potenciál felől közelíti meg. A tanulmánykötetet két személyes érintettségű esszé zárja: Nánay István kritikusként, színházi szakemberként testközelből ismerhette meg Békés Pált mint színdarabírót, rendezőt, ezért írása kortörténeti dokumentumnak is tekinthető. Merényi Ágnes pedig nemcsak az író szerkesztője, felesége volt, hanem Békés halála után egy meglehetősen izgalmas kérdéseket felvető hagyaték gondozója is lett. Cikke egy nem mindennapi életműről s a hagyatékot övező aktuális feladatokról, a kiadóváltás és az újraillusztrálás problémáiról ad számot.

2021-es megalakulása óta az SZTE BTK Gyermek- és Ifjúsági Irodalom és Kultúra Kutatóközpont egyik elsődleges célkitűzése a közösségépítés és a párbeszéd kezdeményezése a magyarországi, gyermekirodalommal (is) foglalkozó kutatók között. Ennek keretében 2023 őszén szerveztük meg első konferenciánkat „Csak úgy egyszerűen: zummele!” címmel, mely Békés Pál első meseregényét, *A kétbalkezes varázslót* tette vizsgálat tárgyává. A konferencia címéül szolgáló szövegrészlet a megnevezett meseregény azon jeleneteiben hangzik el, amikor Fitzhuber Dongó, a „kétbalkezes” varázsló végre a tettek mezejére lép, és mindennemű halogatást, felesleges tépelődést mellőzve „egyszerűen zummele” attitűddel fog hozzá a varázsláshoz. Ezért is gondolom úgy, hogy első önálló tanulmánykötetünk címéhez mi sem illett jobban, mint a meseregény mondanivalóját magába sűrítő, a spontaneitást és a cselekvőkészséget az értékrend csúcsára emelő varázsigé. Reméljük, hogy az itt közreadott tanulmányok mellett, hogy kedvet csinálnak Békés Pál munkáinak (újra)olvasásához, termékeny szempontokat tudnak felkínálni a gyermekirodalom-kutatás tágan értett színtere számára. És persze azért bízunk abban is, hogy kutatócsoportunk által „csak úgy egyszerűen: zummele” megkezdett tudományos kaland a jövőben további kötetekkel, konferenciákkal is folytatódni fog.

A szerkesztő